

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXVIII, СВ. 2

ISSN 0350-185X
UDC 808

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
AND
SASA SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE

SOUTH SLAVIC PHILOLOGIST

Vol. LXXVIII, No. 2

Editorial Board

*Dr Rajna Dragičević, Dr Victor Friedman, Dr Najda Ivanova,
Dr Vladan Jovanović, Dr Aleksandar Loma, Dr Alina Maslova,
Dr Sofija Miloradović, Dr Miroslav Nikolić, Dr Slobodan Pavlović,
Dr Slobodan Remetić, Dr Jelica Stojanović,
Dr Sreto Tanasić, Dr Zuzanna Topolińska, Dr Anatoly Turilov,
Dr Jasna Vlajić-Popović*

Editor-in-Chief

Rajna Dragičević

BELGRADE
2022

ISSN 0350–185X
UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ
књ. LXXVIII, св. 2

Уређивачки одбор

*др Јасна Влајић-Појковић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Владан Јовановић, др Александар Лома, др Алина Маслова,
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Слободан Павловић,
др Слободан Реметић, др Јелица Ситојановић,
др Срејто Танасић, др Зузана Тојолињска, др Анајолиј Турилов,
др Виктор Фридман*

Главни уредник
Рајна Драгићевић

БЕОГРАД
2022

Први број *Јужнословенског филолога* изашао је 1913. године, у Београду. Часопис су покренули Љубомир Стојановић и Александар Белић, чланови Српске краљевске академије. Први уредник *Јужнословенског филолога* био је Александар Белић. Од броја XVIII часопис издају Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.

Секретар Уређивачког одбора

др Владан Јовановић

Рецензенти

др Милан Ајдановић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Миливој Алановић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Исидора Бјелаковић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Wayles Browne (Cornell University, USA), др Вера Васић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Јасна Влајић-Поповић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Дојчил Војводић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Ана Вујовић (Учитељски факултет, Београд), др Sanja Vulić (Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu), др Наташа Вуловић-Емонс (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Јасмина Грковић-Мејџор (САНУ, Београд), др Дара Дамљановић (Филозофски факултет, Београд), др Милорад Дешић (Филолошки факултет, Београд), др Наташа Драгин (Филозофски факултет, Нови Сад), др Рајна Драгићевић (Филолошки факултет, Београд), др Сања Ђуровић (Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац), др Душанка Звекић-Душановић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Andrea Zorka Kinda-Berlaković (Institut für Slawistik, Wien), др Ксенија Кончаревић (Филолошки факултет, Београд), др Часлав Копривица (Факултет политичких наука, Београд), др Веселинка Лаброска (Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопље), др Ивана Лазић-Коњик (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Александар Лома (САНУ, Београд), др Весна Ломпар (Филолошки факултет, Београд), др Александар Лукашанец (НАН, Минск), др Биљана Марић (Филолошки факултет, Београд), др Марјан Марковић (МАНУ, Скопље), др Александар Милановић (Филолошки факултет, Београд), др Софија Милорадовић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Биљана Мишић-Илић (Филозофски факултет, Ниш), др Радивоје Младеновић (Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац), др Ђорђе Оташевић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Ваца Павковић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Слободан Павловић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Наталија Панић Церовски (Филолошки факултет, Београд), др Људмила Поповић (Филолошки факултет, Београд), др Слободан Реметић (АНУРС, Бања Лука), др Стана Ристић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Владислава Ружић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Биљана Сикимић (Балканолошки институт САНУ, Београд), др Далибор Соколовић (Филолошки факултет, Београд), др Jan Sokółowski (Uniwersytet Wrocławski), др Вања Станишић (Филолошки факултет, Београд), др Рада Стијовић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Јелица Стојановић (Филозофски факултет, Никшић), др Срето Танасић (АНУРС, Бања Лука), др Станислава Тофоска (Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопље), др Анатолиј Аркадьевич Турилов (Институт славяноведения, Москва), др Ирена Цветковић-Теофиловић (Филозофски факултет, Ниш), др Јован Чудомировић (Филолошки факултет, Београд), др Гордана Штрбац (Филозофски факултет, Нови Сад)

Израду и штампање финансирао је

Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.
Прихваћено на седници Одељења језика и књижевности САНУ 22. 11. 2022.

Издају

Српска академија наука и уметности, Кнез Михаилова 35, Београд
Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, Београд

Коректура

мр Дивна Продановић, др Милена Јакић Шимшић, др Јелена Јанковић, др Јована Јовановић,
др Наташа Миланов, др Ана Миленковић, др Вања Миљковић, др Слободан Новокмет,
др Сандра Савић, др Милица Стојановић, др Бојана Тодић-Санковић, др Драгана Цвијовић

Коректура шексцова на руском
Стефан Милошевић

Коректура шексцова на енглеском
др Татјана Ружин Ивановић

Припрема за штампу
Давор Палчић (palcic@eunet.rs)

Штампа
Планета принт
Виноградски венац 9, Београд

Решењем Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије, број 413-00-724/2002-01 од 17. 7. 2002. године, ова публикација је ослобођена пореза на промет.

САДРЖАЈ

Миро Вуксановић: Научник Предраг Пипер	17
Људмила Поповић и Ксенија Кончаревић: Биографија академика Предрага Пипера	21
Ана Голубовић: Библиографија академика Предрага Пипера	25

Студије и расправе

Митра М. Релјић: Етика научника и професора Предрага Пипера	69
Митра М. Релич: Этика ученого и профессора Предрага Пипера	82
Mitra M. Reljić: The Ethics of the Scholar and Professor Predrag Piper	83
Ксенија Ј. Кончаревић: Историјат српске лингвистичке русистике у опусу академика Предрага Пипера	85
Ксения Е. Кончаревич: История сербской лингвистической русистики в трудах академика Предрага Пипера	99
Ksenija J. Končarević: History of Serbian Linguistic Russian Studies in the Opus of Academician Predrag Piper	100
Здравко М. Бабић: О типолошким истраживањима српског и других словенских језика академика Предрага Пипера	101
Здравко М. Бабић: О типологических исследованиях сербского и других славянских языков академика Предрага Пипера	113
Zdravko M. Babić: On Typological Investigations of Serbian and Other Slavic Languages by Academician Predrag Piper	113
Александар М. Милановић: Предраг Пипер као тумач славеносрпске епохе	115
Александар М. Миланович: Предраг Пипер как толкователь славяносербской эпохи	129
Aleksandar M. Milanović: Predrag Piper as an Interpreter of the Slavonic Serbian Age	130
Рајна М. Драгићевић, Милош В. Утвић: Лексиколошки допринос граматици границе Предрага Пипера	131
Райна М. Драгичевич, Милош В. Утвич: Лексикологический вклад в грамматику границы Предрага Пипера	145
Rajna M. Dragičević, Miloš V. Utvić: Lexicological Contribution to the Grammar of the Border of Predrag Piper	146

Јасмина М. Грковић-Мејџор: О пореклу оптативне употребе глаголског придева на <i>-л</i>	147
Јасмина М. Гркович-Мейџор: О происхождении оптативного употребления причастия на <i>-л</i>	157
Jasmina M. Grković-Major: On the Origin of the Optative Use of the Verbal Adjective in <i>-l</i>	158
Марјан Д. Марковиќ, Зузана В. Тополињска: Формална и семантичка деривација на прасловенскиот корен <i>*met-(*mot-/*mōt-)</i> во македонскиот и полскиот јазик	159
Марјан Д. Марковић и Зузана В. Тополињска: Формална и семантичка деривација у прасловенском корену <i>*met-(*mot-/*mōt-)</i> у македонском и полском језику	172
Marjan D. Markovikj, Zuzana V. Topolinjska: Formal and Semantic Derivation of the Proto-Slavic Verbal Root <i>*met-(*mot-/*mōt-)</i> in the Macedonian and Polish Languages	173
Виктор Д. Савић: О проблему формирања ћириличкога писма. Неколика прилога	175
Виктор Д. Савич: О проблеме формирования кириллицы. Несколько заметок ..	203
Viktor D. Savić: On the Issue of the Formation of the Cyrillic Alphabet: Some Observations	204
Александар Б. Лома: Из старосрпске металуршке терминологије: <i>близница</i>	207
Александар Б. Лома: Из древнесербской металлургической терминологии: <i>близница</i>	219
Aleksandar B. Loma: On Old Serbian Metallurgical Terms: <i>bliznica</i>	220
Слободан Ј. Павловић: Допунска псеудокоординација у старосрпском језику	221
Слободан Ј. Павлович: Дополнительное псевдосочинение в древнесербском языке	238
Slobodan J. Pavlović: Complement Pseudo-Coordination in Old Serbian	239
Марта Ж. Бјелетић: Црквенословенски творбени елементи у српским народним говорима (суфикс <i>-ије</i>)	241
Марта Ж. Белетич: Церковнославянские словообразовательные элементы в сербских народных говорах (суфикс <i>-ије</i>)	252
Marta Ž. Bjeletić: Church Slavonic Word-Formation Elements in Serbian Vernaculars (the Suffix <i>-ije</i>)	253
Снежана М. Петровић: Две ране турске позајмљенице у словенским језицима – <i>јарак</i> и <i>јаруга</i>	255
Снежана М. Петровић: Два ранних тюркских заимствований в славянских языках – <i>јарак</i> и <i>јаруга</i>	268
Snežana M. Petrović: Two Early Turkic Loanwords in the Slavic Languages – <i>jarak</i> and <i>jaruga</i>	268

Јелена М. Стошић: Дистрибуција просторних заменичких прилога у старој српској писмености	269
Елена М. Стошич: Распространение пространственных местоимений в сербской письменности	285
Jelena M. Stošić: Distribution of Spatial Demonstratives in Serbian Literacy	286
Исидора Г. Бјелаковић: Језик рачунског дневника храма светих апостола Петра и Павла у Араду (1728–1752) – фонолошке особине	287
Исидора Г. Бјелакович: Язык дневника учета храма святых апостолов Петра и Павла в Араде (1728–1752 гг.) – фонологические характеристики	300
Isidora G. Bjelaković: The Language of the Accounting Ledger Journal of the Church of the Holy Apostles Peter and Paul in Arad (1728–1752) – Phonological Features	301
Најда И. Иванова: Из историје српске филологије 19. века. <i>Славенска грамајшка сад њрви ред на српском језику изјасњена</i> (1827) Димитрија Тирола	303
Најда И. Иванова: Из истории сербской филологии XIX века. <i>Славенска грамајшка сад њрви ред на српском језику изјасњена</i> (1827) Димитрија Тирола	315
Najda I. Ivanova: On the History of the Nineteenth-Century Serbian Philology. <i>Славенска грамајшка сад њрви ред на српском језику изјасњена</i> (1827) by Dimitrije Tirol	315

Слободан Н. Реметић, Радојка Б. Цицмил-Реметић: О употреби предлога <i>за</i> у говору источнобосанских Ера	317
Слободан Н. Реметић и Радојка Б. Цицмил-Реметић: К вопросу об употреблении предлога <i>за</i> в говоре восточнобоснийских Эров	328
Slobodan N. Remetić, Radojka B. Cicmil-Remetić: On the Use of Preposition <i>za</i> in the Vernacular of Eras from Eastern Bosnia	329
Софија Р. Милорадовић: Граматикализација и полифункционалност предлога <i>за</i> у призренско-тимочким и косовско-ресавским говорима	331
Софија Р. Милорадович: Грамматализованость и полифункциональность предлога <i>за</i> в призренско-тимокском и косово-ресавском диалектах	352
Sofija R. Miloradović: Grammaticalization and Polyfunctionality of the Preposition <i>ZA</i> in Prizren-Timok and Kosovo-Resava Vernaculars	353
Веселинка Т. Лаброска, Станислав Р. Станковић: Негацијата во вратничкиот и во скопскоцрногорскиот говор – споредба со горноморавскиот говор	355
Веселинка Т. Лаброска, Станислав Р. Станковић: Негација у вратничком и скопскоцрногорском говору – у поређењу с горњоморавским говором	366
Veselinka T. Labroska, Stanislav R. Stanković: Negation in the Dialects of Vratnica and Skopska Crna Gora – a Comparison with the Dialect of Gornja Morava	367

Радивоје М. Младеновић: Реченице са временском клаузом у говору Призренског Подгора	369
Радивоје М. Младеновић: Предложения с временной клаузой в говоре Призренского Подгора	381
Radivoje M. Mladenović: Sentences which Contain Temporal Clauses in the Vernacular of the Prizren Podgor	382
Motoki Y. Nomachi: On a Particular Usage of the Locative and Accusative Cases in Burgenland Croatian	383
Мотоки Ј. Номачи: О употреби локатива и акузатива без предлога у језику градишћанских Хрвата	407
Мотоки Ј. Номачи: Об употреблении предложных и винительных падежей без предлогов в языке Хорватов в Градишке	408

Борис Ју. Норман: Именной субъект при глагольном сказуемом в 1-м лице множественного числа (<i>Одни бабы живем</i>)	409
Борис Ј. Норман: Именски субјекат при глаголском предикату у првом лицу множине (<i>Одни бабы живем</i>)	420
Boris Ju. Norman: Nominal Subject with a Verb Predicate in the 1 st Person Plural (Russian <i>Odni baby zhivem</i>)	421
Victor A. Friedman: <i>Neka</i> : How Macedonian Differs from Both Bulgarian and the Former Serbo-Croatian	423
Виктор А. Фридман: <i>Нека</i> : како се македонски језик разликује и од бугарског, и од некадашњег српскохрватског	427
Виктор А. Фридман: <i>Нека</i> : чем македонский язык отличается от болгарского и от бывшего сербохорватского	428
Твртко Т. Прћић: И скраћенице и речи: акроними у српском језику	429
Твртко Т. Прћич: И аббревиатуры, и слова: акронимы в сербском языке	465
Tvrtko T. Prčić: Abbreviations and Words at the Same Time: Acronyms in Serbian	466
Срето З. Танасић: Дијалoшкa цитација као вид туђег говора	467
Срето З. Танасич: Диалогическая цитатность как вид чужой речи	481
Sreto Z. Tanasić: Dialogic Citation as an Aspect of Other People's Speech	481
Мирослав Б. Николић: Лексема <i>пар</i> као квантификатор у српском језику	483
Мирослав Б. Николич: Лексема <i>ПАР</i> как квантификатор в сербском языке	495
Miroslav B. Nikolić: Lexeme <i>PAR</i> as a Quantifier in the Serbian Language	496

Душка Б. Кликовац: О речничкој обради заменичких речи (на примеру показних заменица <i>оволики, њолики</i> и <i>онолики</i>) . . .	497
Душка Б. Кликовац: Об отражении в словаре местоименных слов (на примере указательных местоимений <i>оволики, толики, онолики</i>)	515
Duška B. Klikovac: On the Lexicographic Treatment of Pronominal Words (Exemplified by Serbian Demonstrative Pronouns <i>ovoliki, toliki</i> and <i>onoliki</i>)	516
Станислава-Сташа Тофоска: Префиксните зборообразувачки модели на глаголите на движење во македонскиот јазик	517
Станислава-Сташа Тофоска: Префиксални творбени модели основних глагола кретања у македонском језику	529
Stanislava-Stasha Tofoska: Derivational Models with Prefixes in Macedonian Verbs of Motion	529
Људмила В. Поповић: Доминантне и рецесивне варијанте језика у светлу Европске повеље о регионалним или мањинским језицима	531
Људмила В. Поповић: Доминантны и рецесивны варианты языка в свете европейской хартии о региональных языках или языках меньшинств	554
Ljudmila V. Popović: Dominant and Recessive Variants of Language in the Light of the European Charter for Regional or Minority Languages	555
Владислава Ж. Ружић: О финалним реченицама у српском језику	557
Владислава Ж. Ружић: О придаточных предложениях цели в сербском языке	574
Vladislava Ž. Ružić: About Intentional Sentences in the Serbian Language	575
Ивана Н. Антонић: Један вид кондензовања временске клаузе у српском језику	577
Ивана Н. Антонић: Один тип конденсации временной придаточной в сербском языке	593
Ivana N. Antonić: One Type of Condensation of the Temporal Clause in the Serbian Language	595
Миливој Б. Алановић: Аналитички каузативи: структурна и значењска обележја предикатског израза	597
Миливој Б. Алановић: Аналитические каузативы: структурные и семантические характеристики предикативного выражения	624
Milivoj B. Alanović: Analytical Causatives: Structural and Semantic Characteristics of the Predicate Construction	624

Снежана У. Гудурић: Мали прилог контрастивној синтакси просте реченице индоевропских језика. Основне реченичне структуре у српском и француском језику	625
Снежана У. Гудурић: К вопросу о сравнительном синтаксисе простого предложения в индоевропейских языках. Основные синтаксические конструкции в сербском и французском языках	644
Snežana U. Gudurić: Petite contribution à la syntaxe contrastive de la phrase simple en langues indoeuropéennes. Les structures syntaxiques fondamentales en serbe et en français	645
Билјана Ж. Марич: Маркери унутрашњег говора у руском и српском језику	647
Билјана Ж. Марич: Маркеры внутренней речи в русском и сербском языках	658
Biljana Ž. Marić: Inner Speech Markers in Russian and Serbian	658
Драгана М. Керкез: О везнику <i>a</i> у савременом руском језику у поређењу са српским	659
Драгана М. Керкез: О союзе <i>a</i> в современном русском языке в сравнении с сербским	673
Dragana M. Kerkez: Russian Conjunction <i>a</i> in Comparison with Serbian	674
Стана С. Ристић: Концепт домовина/отаџбина у контексту асоцијативне граматике	675
Стана С. Ристић: Концепт родина/отечество в контексте ассоциативной грамматики	694
Stana S. Ristić: The Concept of HOMELAND/FATHERLAND in the Context of Associative Grammar	695
Неђо Г. Јошић: Поглед на српску ауторску лексикографију	697
Неђо Г. Јошић: Взгляд на сербскую авторскую лексикографию	709
Neđo G. Jošić: A View of Serbian Authored Lexicography	710
Марија Ј. Стефановић: Ка опису концепта <i>вредносӣ</i> у српском језику	711
Марија Ј. Стефановић: К описанию концепта <i>ценность</i> в сербском языке	729
Marija J. Stefanović: Towards the Description of the Concept of <i>Value</i> in the Serbian Language	730
Владан З. Јовановић: Именица <i>в(и)јенац</i> у изразима с хришћанском компонентом значења у српском језику (из угла српског лексикографског описа)	731
Владан З. Јовановић: Существительное <i>в(и)јенец</i> в выражениях с христианским компонентом значения в сербском языке (с точки зрения сербского лексикографического описания)	745
Vladan Z. Jovanović: Noun <i>в(и)јенац</i> in Phrases with Christian Meaning Component in the Serbian Language (from the Viewpoint of Lexicographic Description)	746

Марина М. Николић: Лексика са семантичком компонентом простора и времена у српском јавном дискурсу током пандемије ковида	747
Марина М. Николич: Лексика со значением времени и пространства в сербском публичном дискурсе во время пандемии ковида	768
Marina M. Nikolić: Spatial and Temporal Vocabulary in Serbian Public Discourse During the COVID Pandemic	769

Хроника

Излагања на представљању књиге: Предраг Пипер, Иван Клајн, Рајна Драгићевић, <i>Нормативна граматика</i> , четврто издање, Нови Сад: Матица српска, 2022, Матица српска, 25. V 2022.	
Градуелност нормативних решења (Јасмина Грковић-Мејџор)	771
Другачија граматичка решења у <i>Нормативној граматици</i> (Весна Ломпар)	776
Четврто издање <i>Нормативне граматице</i> (Рајна Драгићевић)	780

Прикази и критика

Olga Kielak. <i>Zwierzęta domowe w języku i kulturze. Studium etnolingwistyczne</i> . Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2020, 316 str. (Ана Самарцић)	785
Дорота Пазио-Влазловская. <i>Церковь в кругу ценностей: семья, традиция, патриотизм (по материалам интернет-портала «Российской газеты»)</i> . Warszawa: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, 2021, 246 стр. (Ивана Лазић Коњик)	795
<i>Словарь русского языка коронавирусной эпохи</i> . М. Н. Приемышева (отв. ред.), Ю.С. Ридецкая / Санкт-Петербург: Институт лингвистических исследований РАН, 2021. – 550 с. <i>Русский язык коронавирусной эпохи</i> . Коллективная монография / Ин-т лингв. исслед. РАН; М. Н. Приемышева (отв. ред.), Ю. С. Ридецкая. — СПб.: Ин-т лингв. исслед. РАН, 2021. – 610 с. (Драгана Керкез)	802
Миљивој Алановић. <i>Зайиси из српске синтаксе: узајамне везе форме и значења</i> . Нови Сад: Универзитет у Новом Саду – Филозофски факултет, 2020, стр. 350. (Наташа Киш)	813

- Милош Ковачевић. *Српски стилстичари*. Београд: Српска књижевна задруга, Едиција „Књижевна мисао“, 2021, 332 стр. (Милка Николић) 820
- Светлана Слијепчевић Бјеливук. *Рекламно-пропагандни жанр у српском политичком дискурсу*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2021, 248 стр. (Марина М. Николић) 834

Регистри

- Регистар кључних речи LXXVIII књиге
Јужнословенског филолога, св. 2 839
- Регистар имена LXXVIII књиге
Јужнословенског филолога, св. 2 843

Ову књигу „Јужнословенског филолога“ посвећују почившем академику Предрагу Пићеру његови пријатељи, колеге и ученици са захвалношћу и поштовањем.

Gregory T. King

ISSN 0350-185X, – Књ. 78, св. 2 (2022), стр. 241–253

УДК 811.163.1'373.611

COBISS.SR-ID 85265673

DOI: <https://doi.org/10.2298/JFI2202241B>

Примљено: 2. јуна 2022.

Прихваћено: 9. септембра 2022.

Оригинални научни рад

Марта Ж. Бјелетић*
Институт за српски језик САНУ
Етимолошки одсек
Београд

ЦРКВЕНОСЛОВЕНСКИ ТВОРБЕНИ ЕЛЕМЕНТИ У СРПСКИМ НАРОДНИМ ГОВОРИМА (СУФИКС *-ИЈЕ*)**

Предмет рада су дијалекатске именице средњег рода на *-ије* које по пореклу нису црквенословенске позајмљенице, већ домаће речи образоване према црквенословенском творбеном моделу. У раду је дата њихова анализа – са формалног, семантичког и функционалног аспекта.

Кључне речи: српски језик, народни говори, именице средњег рода, творба, црквенословенски суфикс *-ије*.

0. Српски народни говори садрже елементе црквенословенског језика који су очувани пре свега у лексици, али и у творбено-морфолошкој структури речи. На лексичком плану запажа се присуство речи које по свом апстрактном значењу нису својствене народним говорима, нпр. *искушење*, *насушни*, као и речи конкретног, термилошког значења, нпр. *амин*, *анђео*, *ејархија*, *ѿаѿријарх*. На творбено-структурном плану уочавају се бројне сложенице са формантима *бого-* и *благо-*, нпр. *богомoља*, *богородица*, *благовесѿи*, *благодаран*, *благосиљање*, као и сложенице са префиксом *без-*, својственије црквенословенском језику него народним говорима, нпр. *безбожник*, *безгрешан*, *безуман* (в. Јовановић 1991: 31–32).

1. Када су у питању конкретни творбени елементи, у народним говорима је најзаступљенији црквенословенски суфикс *-ије*, којим се

* marta.bjeletic@gmail.com

** Овај рад финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-68/2020-14 који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

граде именице средњег рода.¹ Полазећи од радова у којима се указује на присуство ових именица у народним говорима (Вушовић 1927: 35; Вуковић 1938–1939: 53; Станић 1974: 166; Пижурџа 1981: 122; Јовановић 1991: 32–33; Реметић 1997) ексцерпирани смо релевантне дијалекатске речнике објављене након Реметићеве студије,² чиме је корпус именица средњег рода на *-ије* допуњен новим потврдама, али и новим лексемама.

У прикупљеном материјалу издвојили смо две целине: 1) речи за које се може установити црквенословенски предлошак, тј. оне које су као комплетне лексеме преузете из црквенословенског језика и 2) речи без црквенословенског предлошка, тј. оне у којима је на домаћу основу додат црквенословенски суфикс *-ије*. Прву групу чине, дакле, позајмљенице, а другу – домаће речи образоване по црквенословенском творбеном моделу. Позајмљенице су биле предмет нашег разматрања у претходном прилогу (в. БЈЕЛЕТИЋ 2021), а овде ћемо се вратити речима без црквенословенског предлошка.

2. Ова лексичка група показује да у дијалектима „оживљава“ црквенословенски творбени модел, па се суфикс *-ије* појављује и у речима које нису преузете из црквеног језика, а у неким говорима он постаје чак и „продуктиван“ (в. Станић 1974: 166). Такве су, на пример, речи *згйбеније* ‘погибао’, *касййженџије* ‘нагрда, брука’, *нагрђеније* ‘нагрђе’, *наказаније* ‘наказа, ругоба’, *йаџеније* ‘патња’, *йриказаније* ‘нешто чудновато; множина нечега’, *йрољевеније* ‘велика киша’, *самашйеније* ‘чудна, необична појава; утвара’, *скдйшйеније* ‘скапавање (од глади, жеђи)’, *чудевеније* ‘чудо’ (в. БЈЕЛЕТИЋ 2019: 903–905).³

У овом прилогу навешћемо још неколико одабраних примера који илуструју специфичности разматране лексичке групе.

2.1. *огријаније* [без дефиниције значења] у изразу *огријаније сунчано*: Ёво тй:г у огријаније сунчанџ, јџш се нијесмо били пџдизаџи – Дџцне је пџшти џвце, тџк у огријаније сунчанџ Рџвца (РЕМЕТИЋ 1997: 79; допунио М. Пижурица),⁴ *огријаније*: Таман у огријаније сунчанџ йзбишџ навџрг-њивџ

¹ Поред њега заступљен је и црквенословенски префикс *вџз-* у лику *вџз-* и *вџз-*, који се у ускочком говору појављује као продуктиван, уп. *вџзнијџйи*, *вџзџгнџйи*, *вџзџгнџйи* (в. Јовановић 1991: 33).

² Реметић (1997) ову појаву посматра на репрезентативном дијалекатском корпусу, закључујући да се именице средњег рода на *-ије* најчешће срећу у централним областима источнохерцеговачког дијалекта (Морача, Рџвца, Ускоци, Пива, Дробњака), одакле су далеко разнете миграцијамa становништва.

³ У поменутом раду наводе се потврде побројаних речи превасходно из говора Пиве и Дробњака, али њихов ареал је знатно шири.

⁴ Дефиниције значења и примере употребе за поједине потврде из Рџвца (уколико нису дати у Реметићевом раду) љубазно ми је доставио проф. др Мато Пижурица. Тамо где то није учинио, потврде су остале без значења. Проф. Пижурица је поделио са

Колашин (Пижурица 1981: 122), *огреја̀није* покр. ‘оно што некога огрева, греје’: Ово су најобичније заклетве ... сунца ми (у Горњој Јасеници: онога ми огрејанија) (РСА 16: 649).

Именица је изведена од глагола *òгреја̀ӣи*, ијек. *òгрија̀ӣи*, *-ј̄ем* рф. ‘почети одавати топлоту и светлост, изаћи, изгрејати (о сунцу)’ (I.c.), Òгрија̀ло с̀унце Ускоци (Станић 1991, 2: 16).⁵

Посведочен је и облик *òгрија* f. ‘грејање, светлост, сунце, топлота’: Дòћи ћу ш̀утра да ти кòс̄им н̀ебеск̀е ми òгриј̀е Ускоци (I.c.).

2.2. *òсвиї̀д̀није* [без дефиниције значења]: намòли се у освит̀аније Колашин (Пижурица 1981: 122).

Именица је изведена од глагола *òсвиї̀д̀ӣи*, *òсвиї̀д̀ем* impf. ‘свањивати’ Ускоци (Станић 1991, 2: 55).

У разматраним говорима чешћи су облици *òсвиї̀* Ускоци (I.c.), *òсвиї̀* Загарач (Ћупићи 1997: 304), *òсвиї̀ак*, *-ї̀ка* Прошћење (Вуличић 1995: 85), *òсвиї̀ак* Васојевићи (Стиловић 2014: 405).

2.3. *ї̀омет̀еније* ‘врло јак мраз, помет’: Такòга помет̀енија н̀ије ме сна̀шло ў мòј вијек Ровца (РЕМЕТИЋ 1997: 79; допунио М. Пижурица), *ї̀омет̀еније* / *ї̀омет̀еније* ‘мећава, вејавица’ Љештанско (ор. cit. 81), *ї̀омет̀еније* ‘изложеност врло великој хладноћи, невремену које угрожава живот; пропаст, смрт услед великог снежног невремена; врло р̀ђаво снежно невреме, велика хладноћа, студен’: Тòга помет̀енија н̀икад н̀ије б̀ило Ускоци (Станић 1991, 2: 139), *ї̀омет̀еније* ‘невреме, пропаст’ Влахоље код Калиновика (РЕМЕТИЋ 1997: 80), *ї̀омет̀еније* ‘невреме, мећава’: а, овòга помет̀енија д̀анас Васојевићи (ор. cit. 82).

Именица је изведена од глагола *ї̀омет̀ӣи се*, *ї̀омет̀ем се* рф. ‘умрети од хладноће на снеговиту времену с мећавом, смрзнути се’: Млòги су се нòђе пом̀ели – Пу̀шти ме в̀атри, пом̀еток се, ‘нахладити се, озепсти’: Јесте ли се пом̀ели? Ускоци (Станић 1991, 2: 138), *ї̀омет̀с се*, *ї̀омет̀ӣем се* ‘смрзнути се, умрети од зиме’, ‘јакò озепсти’ Васојевићи (Стиловић 2014: 460).⁶

У разматраним говорима постоји и поствербал *ї̀омет̀и* m. ‘велика хладноћа, мећава’: По овом̀е пом̀ету не тр̀еб̀а н̀и из к̀ућ̀е изл̀азит̄ сем ко мòр̀а Васојевићи (I.c.), *ї̀омет̀и* Ровца (в. горе дефиницију значења облика *ї̀омет̀еније*), *ї̀омет̀и* ‘изложеност врло великој хладноћи, невремену које угрожава живот’, ‘смрт услед великог снежног невремена’, ‘врло р̀ђаво

мног и нека своја запажања о разматраним лексемама из ровачке грађе, на чему му се најсрдачније захваљујем.

⁵ Глагол *òгреја̀ӣи* / *òгрија̀ӣи*, судећи по потврдама изнетим у ЭССЯ 27: 32 s.v. **obgrějati* (*se*), забележен је само у српскословенском и српско-хрватском.

⁶ Основни глагол *м̀ет̀ӣи*, *м̀ет̀ӣем* ‘многò, јакò падати, вејати (о снегу); снажно дувати, витлати, завијати (о ветру, бури, мећави)’, *м̀ет̀ӣи се* ‘страдати од студени, смрзавати се’ (РСА 12: 426–427) своди се на псл. **mesti* (*se*) (ЭССЯ 18: 105–108).

снежно време, велика хладноћа, студен' Ускоци (Станић 1991, 2: 139), као и придев партиципског порекла *ѿомѣѡшен*, *-ѣна*, *-ѣно* 'који је настрадао од студени; који је јако озебао' Ускоци (l.c.).

2.3.1. *ѿомѣѡшеније* / *ѿомѣѡшѣније* 'пометња' Љештанско (РЕМЕТИЋ 1997: 79).

Именица је изведена од глагола *ѿомѣсѡи* (*се*), *ѿомѣѡѣм* (*се*) 'збунити (*се*)' (РСЈ).⁷

У питању су, дакле, два етимолошки различита облика (в. нап. 6 и 7), која су на формалном плану истоветна.

2.4. *ѿредбраженије* 'застиђе, срамота': Преображеније за свѣкога свѣга Ровца (РЕМЕТИЋ 1997: 79; допунио М. Пижурица), *ѿредбраженије* / *ѿреображѣније* / *ѿрѡбраженије*: Тѣ си мѡе преображеније, 'особа због које се неко стиди' Ускоци (Станић 1991, 2: 185, 215).⁸

Именица је изведена од глагола *ѿреобразѡи* / *ѿредобразѡи* (*се*) pf. 'застидети (*се*)', 'променити се у лицу, добити другу боју' Ускоци (Станић 1991, 2: 185), *ѿредобразѡи се* Ровца (податак М. Пижурице), *ѿреображѡи се* impf. 'стидети се, устручавати се, руменети се, црвенети се',⁹ *ѿреображѡаѡи се* 'стидети се' Ускоци (l.c.).

У разматраним говорима постоје и поствербали *ѿредбрѡз* m. / *ѿредобраза* f. 'стид, срамота' Ускоци (l.c.), *ѿредбрѡз* Ровца (податак М. Пижурице), *ѿредбрѡз* 'јако осећање стида, застиђе': Она, непрескок, га је рашчѣладила и од дике преобраз учинила – Мене узе преобраз, а Розалија направи гримасу као да је миша прогутала (књиж. примери) Никшић (Ђоковић 2010: 468), као и придев *ѿредбрѡзан*, *-зна*, *-зно* 'који се лако постиди због неког мање или више погрешног ситног геста или поступка' (пожељна особина): Она е преобрѡзна ђѡвѡјка, нѣмѡјте је збѡг-тогѡ задиркѡват Ровца (податак М. Пижурице).

У примерима: Мајци ти је одкад си одврка сваки дан Преображеније! Никшић (Ђоковић 2010: 468), Преображѣње свѣкоме дѡдѣ једном годѣшње, а мене о тебе свѣкѡ дѡн! Васојевићи (Стиловић 2014: 497) присутна је игра речи у којој је избрисана семантичка дистинкција између назива црквеног празника и именице у значењу 'стид, срамота', иако се та дистинкција у говору Васојевића чува – црквени лик на *-ије* резервисан је за означавање црквеног празника, уп. *Преображѣније* (госпѡднѣ), док лик на *-ње* значи

⁷ Основни глагол *мѣсѡи*, *мѣѡѣм* 'уносити пометњу, забуну' (РСА 12: 426) своди се на псл. **мѣсти*, *мѣтѡ* (*се*) (ЭССЯ 19: 12–13).

⁸ У разматраним говорима је посведочен и регуларан облик на *-ње*: *ѿредбражѣње* 'стид, срамота' Ускоци (ор. cit. 185), *ѿреображѣње* 'срамота, срам, брука' Васојевићи (Стиловић 2014: 497).

⁹ Другачије значење овај глагол има у клетви: *ѿреображѡи*, *ѿреображѡм* 'мењати на горе, на зло': Какав је, преображѡла га вода и гѡра! Васојевићи (Стиловић 2014: 497).

‘стид, срамота’ (в. РЕМЕТИЋ 1997: 82). У Ускоцима, напротив, један истилик покрива оба значења – *їредображеније* ‘стид, срамота’ и *Предображеније* ‘преслава, мала слава оних који славе Никољдан’ (СТАНИЋ 1991, 2: 185).

2.5. *рктїднїје* ‘гужва, галама (обично на масовним народним скуповима, на свадбеним веселима)’: То рктаније само код нас мoже бити Качер (ПЕТРОВИЋ, КАПУСТИНА 2011: 253).

Именица је изведена од глагола *рктїаїи*, *ркће* impf. ‘галамити, трештати’: Ркћу òнї трубачи, ‘нестручно руковати неком справом, алатком’: Нёмò тај трактор рктати Рудник (ор. cit. 253), уп. и именицу *рктїача* ‘неуредна жена, која небрижљиво ради, а за своје пропусте увек је спремна да се извиче на некога из околине’ (l.c.).

У Ускоцима овај глагол има другачије значење – *рктїаїи* ‘тећи, истицати у снажним млазовима, шикљати’, ‘избацивати шлајм’, ‘вршити притисак на некога, наваљивати’, а забележена је и глаголска именица *рктїање* (СТАНИЋ 1991, 2: 274).

2.6. *свіденије* погрд. ‘особа којој се сви подсмевају’: Ма она је св^иѣскò свіденије Љештанско (ТЕШИЋ 1977: 288).

Именица је изведена од глагола *свідаїи се* impf. ‘извргавати руглу нечије поступке, подсмевати се’, од којег је образован и синоним за *свіденије* – именица *свідāћ* (l.c.). Још једну вероватну потврду овог етимолошки непрозирног глагола доноси Речник ЈАЗУ: *сvidaїи се* ‘стећи се, стрчати се на како чудо’: На тебе се људи као на чудо свидали околина Шапца (RJA XVII 251).

2.7. *сїженије* ‘онај који брука, срамоти, срамотник’: Сїженије сїжā по целòм сèлу Љештанско (ТЕШИЋ 1977: 288).

Именица је изведена од глагола *сїжаїи*, *сїжāм* impf. ‘брукати, срамотити’, од којег је образован и синоним за *сїженије* – именица *сїжило*: Сїжило једно, штò нас òсрамотї! (l.c.).

2.8. *скаїāније* ‘скапање, погибија’ Васојевићи (РЕМЕТИЋ 1997: 82), *скаїāније* у изразу *їўкло му е скаїāније* ‘настрадао је, пропао је’: Нїје се врнўò нò му е пўкло скапāније нєђе у Бòсну – Пўче му скапāније те се òженї от погāнї Васојевићи (СТИЛОВИЋ 2014: 567); *скаїанїја*, -e f. ‘глад, несрећа’: Пуче ји некака скапанија – Пријан но што дође из војске деси му се некака скапанија Плав и Гусиње (РЕКОВИЋ 2013: 266).¹⁰

Именица је изведена од глагола *скāїаїи*, *скāїїѡм* и *скāїāм* pf. ‘настрадати, пропасти, црћи’: Скāпо кò кучак, ‘умрети’: Скāпāћè ми ћèца ò глāди Ускоци (СТАНИЋ 1990–1991), *скāїаїи*, -āм ‘настрадати, пропасти од глади, нестати’ Прошћèње (ВУЛИЧИЋ 1995), Никшић (ЂОКОВИЋ 2010),

¹⁰ Именице средњег рода на -ије понекад имају парњаке женског рода на -ија (в. БЕЛЕТИЋ 2021: 303, нап. 33).

скай̑а̑и̑(и), *-ām* ‘пропасти, умрети од глади, жеђи, умора и сл.’ Мојковац (Ристић 2010), *скай̑а̑и̑*, *-ām* / *-иљѐм* и *скай̑а̑и̑*, *-ām* pf. ‘црћи, умрети, липсати (најчешће без хране или течности); измучити се, издржати велике тешкоће; доживети тешку судбину’ Загарач (Ћупићи 1997).

2.9. *скле̑и̑д̑није* ‘нешто што је на брзину и лоше сачињено’: Свако своје склепаније оградио Ужице (Цвијетић 2014: 355).

Именица је изведена од глагола *скле̑а̑и̑и̑*, *скле̑и̑ām* pf. ‘направити на брзину и без укуса, како било направити’, уп. и *скле̑и̑и̑и̑*, *-и̑м* ‘на једвите јаде и како било начинити’ (I.c.).

2.10. *и̑д̑ченије* ‘зло, несрећа, погибија, пропаст’: Нѐм̑а̑ òв̑ог̑ и̑д̑ченија у свијету – Л̑а̑, л̑у̑ди, и̑д̑ченија! Ускоци (Станић 1991, 2: 539).

Именица је изведена од глагола *и̑д̑ћи*, *си̑ј̑ѐч̑ем* ‘сећи’ (I.c.), *с̑ѐћ̑*, *с̑еч̑ѐм* ‘сећи’, ‘убијати’: Прије су се у ра̀тове с̑ѐкли са̀бља̀ма и но̀жевима Загарач (Ћупићи 1997: 477).

2.10.1. *и̑ос̑ѐченије* ‘тешки морални губитак, посијеч’: т̑ò̑ е̑ пос̑ѐченије сви̑ј̑ѐ̑ на̑с̑ Колашин (Пижурица 1981: 122).

Именица је изведене од глагола *и̑д̑и̑е̑ћи*, *и̑оси̑ј̑ѐч̑ем* ‘посећи’, ‘одрубити коме главу’, ‘убити, уништити (у клетви)’: П̑ò̑ш̑ек̑ò̑ те̑ б̑ò̑г̑, шт̑а̑ ў̑рад̑и̑! – Вратите се̑ а̀мо̑, п̑ò̑ш̑екла̑ ве̑ му̑ња̑ н̑ѐбес̑к̑а̑!, ‘нанети некоме какво велико зло’, ‘тешко ожалостити’: Св̑ѐ̑ не̑ е̑ п̑ò̑ш̑екла̑ њ̑его̀ва̑ см̑р̑т̑ Ускоци (Станић 1991, 2: 165), *и̑ос̑ѐћ̑*, *-ч̑ѐм* ‘посећи’, ‘убити (нарочито сечивом, при чему се секла глава убијеног)’, ‘много ражалостити’ Загарач (Ћупићи 1997: 357).

У разматраним говорима постоји и поствербал *и̑д̑си̑ј̑еч̑* f. ‘тешки морални губитак’ Ровца (податак М. Пижурице, в. горе дефиницију значења облика *и̑ос̑ѐченије*), уп. и *и̑д̑си̑ј̑еч̑* ‘патња, туга, бол’: Умрије̑ јо̑ј̑ ди̑ј̑ете̑, то̑ јо̑ј̑ је̑ поси̑ј̑еч̑ по̑ сре̑ сри̑ј̑еде̑ ср̑ца̑ Пива (Гаговић 2004: 200), *и̑оси̑ј̑еч̑* ‘велика жалост, трагичан губитак’ Кучи (Петровић и др. 2013: 306). Облик мушког рода има нешто другачије значење – *и̑оси̑ј̑ек̑* ‘велика погибија, изгинуће’ Кучи (I.c.), *и̑д̑си̑ј̑ек̑* ‘покољ, погибија’ Ускоци (Станић 1991, 2: 149).

2.10.2. *у̑ш̑еч̑еније* ‘зло, несрећа, погибија, пропаст’: Ни̑је̑ ò̑во̑га̑ у̑ш̑еч̑енија̑ ни̑ђе̑ на̑ сви̑ј̑ет̑ – А̑ј̑де̑ п̑ò̑ш̑ò̑ на̑ у̑ т̑ри̑ста̑ у̑ш̑еч̑енија̑! – Н̑ѐ̑ мо̑ш̑ бе̑ у̑ш̑еч̑енија̑ – У̑ у̑ш̑еч̑енију̑ сан̑ се̑ р̑ò̑дила̑, у̑ у̑ш̑еч̑енију̑ ћу̑ кр̑ѐпати̑ – Ка̑ се̑ н̑ѐ̑ко̑ у̑ш̑еч̑ениј̑ем̑ за̑дой̑, н̑ѐ̑ма̑ му̑ ли̑ј̑е̑ка̑ до̑ гр̑ò̑ба̑ – У̑ш̑еч̑еније̑ ти̑ ò̑станак̑ ò̑ђе̑ б̑и̑ј̑о̑! Ускоци (Станић 1991, 2: 459), *у̑с̑еч̑еније* ‘зло, мука, невоља’: Ни̑ј̑ѐ̑сам̑ ò̑ви̑ ш̑у̑љ̑ (= балван) м̑ò̑г̑ò̑ без̑ у̑с̑еч̑енија̑̑ из̑в̑у̑ћ̑, св̑ѐ̑ ш̑кр̑и̑пови̑ – Т̑ò̑ ме̑ п̑а̑ло̑ без̑ у̑с̑еч̑енија̑ (= без̑ муке, невоље) Ровца (податак М. Пижурице), *у̑с̑еч̑еније* ‘зло, претња, свађа’: На̑ у̑с̑еч̑еније̑ си̑ ми̑ други̑ пут̑ браве̑ у̑ ливаду̑ пу̑штио̑!

Прошћење (Вуличић 1995: 129), *усјеченије*: на усјеченије му било (клетва) Никшић (Ђоковић 2010: 626);

усјеченије adv. ‘у зао час’: Усјеченије дошб, таман сам мислила да нешто подслим – Усјеченије отишб! – Усјеченије се родио! – Усјеченије се родила! – кбб сам јаде виђела отка-сам настала Ровца (РЕМЕТИЋ 1997: 79; допунио М. Пижурница).

У разматраним говорима је посведочен и деноминал *ушеченикати*, -ам impf. ‘често изговарати *ушеченије*’, ‘јадиковати, жалити се’ Ускоци (СТАНИЋ 1991, 2: 459), *ушеченикати*, *ушеченикџ*: Ббље узми нешто па ради, нембј ушеченикати – Ушеченико не усјеченико, мораш одит, немџ ти дрбге Ровца (податак М. Пижурнице).

Именица је изведене од глагола *ушећи*, *усујечем* ‘усећи, насећи’, ‘засећи, зарезати’ Ускоци (СТАНИЋ 1991, 2: 459).

У неким говорима ова именица означава црквени празник Усековање, уп. *Усјеченије* Никшић (Ђоковић 2010: 626), *Усјеченије* Загарач (Ђупићи 1997: 526).¹¹ У Ускоцима се пак тај празник означава поствербалом *Ўсијек глџвб свбтибб(а) Јована Крситишеља* (СТАНИЋ 1991, 2: 444), чиме се успоставља семантичка дистинкција у односу на именицу *ушеченије* ‘зло, несрећа, пропаст’.

2.10.3. *наушеченије* ‘зло, несрећа, пропаст’: Нијбси ниђе виђела тббџ наушеченија, дрбго мбја! Ускоци (СТАНИЋ 1990, 1: 513);

наушеченије adv. ‘наопако’: Наушеченије ти пбт, ‘на зли пут’: Кбд је бтишб? Наушеченије, ‘бестрага’: Обтишб е наушеченије Ускоци (l.c.), *наушеченије* ‘на злом путу, злим путем’: Наушеченије крбнула, ‘црно и црње од црнога’: Како си? Истину да ти вбљу – наушеченије. – Јџ сам наушеченије шта гбј урадила, ‘у зао час’: Наушеченије се родила Ровца (РЕМЕТИЋ 1997: 79; допунио М. Пижурница), *наушеченије* ‘на пропаст, на зао пут, на несрећу, на зло’ Никшић (Ђоковић 2010: 359).

У Ровцима је посведочен и деноминал *наушеченикати* (се), *наушеченикџ* (се): Наушеченикале су се, вбљики снбјег, пџб бббб, а ббб свбзале вбљикџ брбмбна, немџ ни прбтнб, *изнаушеченикати* се (податак М. Пижурнице).

Облик *наушеченије* представља окамењену предлошку конструкцију на усјеченије, уп. примере: на усјеченије му било – На усјеченије си ми други пут браве у ливаду пуштио! (в. § 2.10.2.). Према тврдњи М. Пижурнице, облик *наушеченије* није забележен у косим падежима, а користи се скоро као синоним за *усјеченије* ‘у зао час’, при чему се ситуациони контекст његове употребе може разликовати, макар у нијансама.

3. Анализирани примери, малобројни али репрезентативни, јасно указују на неке карактеристике разматране лексичке групе.

¹¹ Детаљније в. БЛЕТИЋ 2021: 298.

Дијалекатске именице средњег рода на *-ије*, образоване по црквенословенском творбеном моделу, творе се махом од домаћих, словенских глагола.¹² Неки од њих су прасловенски или општесловенски (нпр. *освиїаїи*, *їомесїи*, *їребразїи* (*се*), *скаїаїи*, *склеїаїи*, *с(ј)ећи*), а неки посведочени само у српском (нпр. *свидаїи*, *сижаїи*, *ркіаїи*).

3.1. Именице овог типа, као што је то случај са црквенословенским, могу се творити од свршених и несвршених глагола, од прелазних и непрелазних, од повратних и неповратних.

А) Свршени глаголи: аа) прелазни: *їомесїи* (*се*) > *їомеїеније*, *їосјећи* (*се*) > *їосеченије*, *їребразїи* (*се*) > *їребраженїе*, *склеїаїи* > *склеїаније*, *усјећи* > *їиченије*; бб) непрелазни: *огријаїи*¹³ > *огријаније*, *скаїаїи* > *скаїаније*.

Б) Несвршени глаголи: аа) прелазни: *свидаїи се* > *свиденије*, *сижаїи* > *сиженије*, *сјећи* > *їиченије*; бб) непрелазни: *освиїаїи* > *освиїаније*, *ркіаїи* > *ркіаније*.

Индикативно је да и на овако малом узорку преовлађују именице образоване од свршених глагола, иако то није карактеристично за српски језик у којем се глаголске именице на *-је* (< псл. *-ѡје) творе углавном од несвршених глагола (в. Скок 1: 765 s.v. *-је*).

3.2. Дијалекатске именице на *-ије* у већини случајева немају одговарајуће црквенословенске пандане. Такве су нпр. *огријаније*, *освиїаније*, *їомеїеније*, *ркіаније*, *свиденије*, *сиженије*, *скаїаније*, *склеїаније*.

Када такви пандани постоје, црквенословенизам и домаћа реч обично су семантички дистинктивни: *Преображенїе* ‘црквени празник’ (< прѡбраженїи ‘in aliam formam mutatio’)¹⁴ и *їребраженїе* ‘застїе, срамота’ (в. § 2.4.). Узрок томе лежи у чињеници да су на тлу дијалеката поједини глаголи развили специфична секундарна значења (нпр. *їомесїи се* ‘умрети од хладноће’, *їребразїи* (*се*) ‘застидети (*се*)’, *їосећи* ‘тешко ожалостити’), одражена и у именицама на *-ије* које су од њих образоване.¹⁵

¹² Изузетак је нпр. именица *касїїженїе* (в. § 2.), изведена од романизма *касїїгаїи се* ‘ругати се, подсмевати се’.

¹³ У значењу ‘изаћи, изгрејати (о сунцу)’ овај глагол је непрелазан, али у значењу ‘згрејати, загрејати’ он је прелазан.

¹⁴ Види БЈЛЕТИЋ 2021: 297.

¹⁵ У овакве случајеве спадају и именице *мрченије* ‘несрећа, јад, недаћа’ и *ѡмрченије* ‘несрећа, зло’, изведене од глагола *мрчїи* ‘чинити коме какво велико зло’, *ѡмрчїи* ‘намети велики бол, ожалостити, ојадити’ (в. БЈЛЕТИЋ 2021: 301–302).

Изложени материјал показује да се та значења сврставају у неколико семантичких група: називи метеоролошких појава (*огријаније*, *освићаније*, *ѿомеѿеније*), називи радњи (*рктѿаније*), називи реалија (*склејаније*). Међутим, већина анализираних именица означава апстрактне појмове везане за моралну, егзистенцијалну и емоционалну сферу (*ѿреображеније*, *скајаније*, *ѿеченије*, *ѿосеченије*, *уѿеченије*).

3.3. Овај творбени тип често се јавља у изразима. Тако се, на пример, у говору Роваца именица *огријаније* јавља само у изразу у *огријаније сунчѿнѿ* ‘тек, таман кад изгреје сунце’ (в. § 2.1.).

Посебно су фреквентни изрази са облицима глагола *ѿѿћи*, *ѿѿкнуѿи*: пѿкло му е скапѿаније (в. § 2.8.), уп. још и *згѿбеније* ‘погибија, несрећа, пропаст’: Мбрѿ да му е пѿкло нѿкѿ згѿбеније Ускоци (Станић 1990, 1: 265), Рѿт јѿдан, пѿкло ни свѿјема црнѿ згѿбеније, *кастѿѿженије* ‘велика јавна срамота’: Пѿкло *кастѿѿженије*, *ѿмрченије* ‘несрећа, погибија, зло’: Пѿкло ѿм ѿмрченије, *ѿорѿганије* ‘брука, срамота’: Пѿкло порѿганије у цѿјелѿ сѿло, црн ѿбраз свѿкѿме свѿме! Ровца (подаци М. Пижурице).

3.4. Неке од разматраних именица користе се у специфичним формама као што су заклетве и клетве. У изложеном материјалу налазимо заклетву: онога ми огрејанија ‘сунца ми’, уп. и небескѿ ми ѿгријѿ (в. § 2.1.).

Међутим, с обзиром на претежно негативну семантику, ове именице су далеко присутније у клетвама: на ѿсјеченије му било – ѿѿеченије ти ѿстанак ѿје бѿјо! (в. § 2.6.2.). У клетвама су чести и горепоменути изрази са облицима глагола *ѿѿћи*, *ѿѿкнуѿи*: Е какав си, дабогда ти пукло згѿбеније Прошћење (Вуличѿ 1995: 46), Пѿкло-ѿм црнѿ згѿбеније да-бѿг-да! – Пѿкло-ѿм црнѿ скѿзеније (= погибија, пропаст) дабѿгда! (податак М. Пижурице).

3.5. Именице са црквенословенским суфиксом *-ије* заузимају специфично место у говору, резервисано за изражавање експресивности (в. Блелетић 2019: 910). Захваљујући том суфиксу – донекле необичном а ипак разумљивом творбеном елементу (в. Јовановић 1991: 33) – оне се доживљавају као маркиране и користе се у ситуацији која захтева интензивирање значења израженог немаркираном лексемом (*ѿомеѿ* – *ѿомеѿеније*, *ѿреобраз* – *ѿреображеније*, *ѿосијеч* – *ѿосеченије*, *свидаћ* – *свиденије*, *сижило* – *сиженије*). Једини изузетак међу наведеним примерима представљају именице *огријаније* и *освићаније*, које на формалном плану јесу маркиране, али им је значење неутрално, евентуално благо наглашено.

О јасно одређеној функцији именица на *-ије* у говору сведочи и чињеница да у појединим случајевима оне могу фигурирати чак и као (десемантизовани) интензификатори исказа: *наѿс’еченије*, *-а п.* „употребљава се у специфичном контексту у којем има афективну

нијансу и служи за појачавање значења исказаног реченицом“: Күд си тó крѣнула науc’еченије? Мојковац (Ристић 2010: 183).

Цитирана лиџераџура

- БЈЕЛЕТИЋ, Марта. „Од светог Ћирила преко светог Саве до Вука (именице средњег рода на *-ије* у Вуковом речнику и у Вуковој постојбини)“: У: Јованка Радић и Виктор Савић (ур.). *Наслеђе и стварање. Свети Ћирило – свети Сава (869–1219–2019)*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2019: стр. 899–917.
- [BЈЕЛЕТИЋ, Marta. „Od svetog Ćirila preko svetog Save do Vuka (imenice srednjeg roda na *-ije* u Vukovom rečniku i u Vukovoj postojbini)“: U: Jovanka Radić i Viktor Savić (ur.). *Nasleđe i stvaranje. Sveti Ćirilo – свети Sava (869–1219–2019)*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU, 2019: str. 899–917]
- БЈЕЛЕТИЋ, Марта. „Церковнословјанское наслеђе в сербских диалектах: сущестительные среднего рода на *-ије*“: In: Ilona Janyšková, Helena Karlíková & Vít Boček (ed.). *Old Church Slavonic Heritage in Slavonic and Other Languages*. Praha: NLN, 2021: стр. 293–305.
- [BЈЕЛЕТИЋ, Marta. „Cerkovnoslavânskoe nasledie v serbskih dialektah: sušestvitel'nye srednego roda na *-ije*“: In: Ilona Janyšková, Helena Karlíková & Vít Boček (ed.). *Old Church Slavonic Heritage in Slavonic and Other Languages*. Praha: NLN, 2021: str. 293–305]
- ВУКОВИЋ, Јован Л. „Говор Пиве и Дробњака“: *Јужнословенски филолог XVII (1938–1939)*: стр. 1–113.
- [VUKOVIĆ, Jovan L. „Govor Pive i Drobnjaka“: *Južnoslovenski filolog XVII (1938–1939)*: str. 1–113]
- ВУШОВИЋ, Данило. „Диалект источне Херцеговине“: *Српски дијалектолошки зборник III (1927)*.
- [VUŠOVIĆ, Danilo. „Dialekt istočne Hercegovine“: *Srpski dijalektološki zbornik III (1927)*]
- ЭССЯ: *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд*, 1–. Москва: Наука, 1974–.
- [ĚSSĀ: *Ětimologiĉeskij slovar' slavânskikh âzykov. Praslavânskij leksiĉeskij fond*, 1–. Moskva: Nauka, 1974–]
- ЈОВАНОВИЋ, Гордана. „Старословенски и други традиционални елементи у Вуковом речнику и у ускочкој лексици М. Станића“: У: Јован Р. Бојовић (ур.). *Дурмиторски зборник. На извору Вукова језика*, 1. Титоград: Историјски институт СР Црне Горе, 1991: стр. 27–33.
- [JOVANOVIĆ, Gordana. „Staroslovenski i drugi tradicionalni elementi u Vukovom rečniku i u uskočkoj leksici M. Stanića“: U: Jovan R. Bojović (ur.). *Durmitorski zbornik. Na izvoru Vukova jezika*, 1. Titograd: Istorijski institut SR Crne Gore, 1991: str. 27–33]
- ПЈЖУРИЦА, Мато. *Говор околине Колашина*. Титоград: ЦАНУ, 1981.
- [PĚŽURICA, Mato. *Govor okoline Kolašina*. Titograd: CANU, 1981]
- РЕМЕТИЋ, Слободан. „О траговима црквеног језика у народним говорима (потврде именица средњег рода на *-ије*)“: *Јужнословенски филолог LIII (1997)*: стр. 75–85.
- [REMETIĆ, Slobodan. „O tragovima crkvenog jezika u narodnim govorima (potvrde imenica srednjeg roda na *-ije*)“: *Južnoslovenski filolog LIII (1997)*: str. 75–85]
- РСА: *Речник српскохрватскога књижевног и народног језика*, 1–. Београд: САНУ, 1959–.

- [RSA: *Rečnik srpskohrvatskoga književnog i narodnog jezika*, 1–. Beograd: SANU, 1959–]
 СТАНИЋ, Милија. „Ускочки говор I“. *Српски дијалектолошки зборник XX* (1974):
 стр. 1–259.
 [STANIĆ, Milija. „Uskočki govor I“. *Srpski dijalektološki zbornik XX* (1974): str. 1–259]
 ТЕШИЋ, Милосав. „Говор Љештанског“. *Српски дијалектолошки зборник XXII*
 (1977): стр. 159–328.
 [TEŠIĆ, Milosav. „Govor Lještanskog“. *Srpski dijalektološki zbornik XXII* (1977): str. 159–328]

*

СКОК, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV. Zagreb: JAZU, 1971–1974.

Извори

- Вуличит, Милош. *Рјечник говора Проиђења (код Мојковца)*. Подгорица: ЦАНУ, 1995.
 [VULIČIĆ, Miloš. *Rječnik govora Prošćenja (kod Mojkovca)*. Podgorica: CANU, 1995]
 ГАГОВИЋ, Светозар. „Из лексике Пиве (село Безује)“. *Српски дијалектолошки зборник LI* (2004): стр. 1–312.
 [GAGOVIĆ, Svetozar. „Iz leksike Pive (selo Bezuje)“. *Srpski dijalektološki zbornik LI* (2004): str. 1–312]
 ЂОКОВИЋ, Љубомир. *Рјечник никшићког краја*. Подгорица: ЦАНУ, 2010.
 [ĐOKOVIĆ, Ljubomir. *Rječnik nikšićkog kraja*. Podgorica: CANU, 2010]
 ПЕТРОВИЋ, Драгољуб, Јелена Капустина. „Из лексике Качера“. *Српски дијалектолошки зборник LVIII* (2011): стр. 1–336.
 [PETROVIĆ, Dragoljub, Jelena Kapustina. „Iz leksike Kačera“. *Srpski dijalektološki zbornik LVIII* (2011): str. 1–336]
 ПЕТРОВИЋ, Драгољуб, Ивана Ћелић, Јелена Капустина. „Речник Куча“. *Српски дијалектолошки зборник LX* (2013): стр. 1–461.
 [PETROVIĆ, Dragoljub, Ivana Čelić, Jelena Kapustina. „Rečnik Kuča“. *Srpski dijalektološki zbornik LX* (2013): str. 1–461]
 РИСТИЋ, Данијела. *Рјечник говора околине Мојковца*. Подгорица: ЦАНУ, 2010.
 [RISTIĆ, Danijela. *Rječnik govora okoline Mojkovca*. Podgorica: CANU, 2010]
 РСЈ: *Речник српског језика*. Нови Сад: Матица српска, 2007.
 [RSJ: *Rečnik srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska, 2007]
 СТАНИЋ, Милија. *Ускочки речник*, 1–2. Београд: Научна књига, 1990–1991.
 [STANIĆ, Milija. *Uskočki rečnik*, 1–2. Beograd: Naučna knjiga, 1990–1991]
 СТИЛОВИЋ, Рада. *Речник Васојевића*. Београд: Чигоја штампа, 2014.
 [STILOVIĆ, Rada. *Rečnik Vasojevića*. Beograd: Čigoja štampa, 2014]
 ЋУПИЋ, Драго, Жељко Ћупић. „Речник говора Загарача“. *Српски дијалектолошки зборник XLIV* (1997).
 [ČUPIĆ, Drago, Željko Čupić. „Rečnik govora Zagarača“. *Srpski dijalektološki zbornik XLIV* (1997)]
 ЦВИЈЕТИЋ, Ратомир. *Речник ужичког говора*. Београд – Ужице: Службени гласник и Универзитет у Крагујевцу – Учитељски факултет у Ужицу, 2014.
 [CVIJETIĆ, Ratomir. *Rečnik užičkog govora*. Beograd – Užice: Službeni glasnik i Univerzitet u Kragujevcu – Učiteljski fakultet u Užicu, 2014]

*

REKOVIC, Ibrahim. *Rječnik plavsko-gusinjskoga govora*. Podgorica: Institut za crnogorski jezik i književnost, 2013.

RJA: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII. Zagreb: JAZU, 1880–1976.

Марта Ж. Белетич

Институт сербского языка Сербской академии наук и искусств

Отдел этимологии

ЦЕРКОВНОСЛАВЯНСКИЕ СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ В СЕРБСКИХ НАРОДНЫХ ГОВОРАХ (СУФФИКС *-ИЈЕ*)

Резюме

В статье анализируются диалектные существительные среднего рода, имеющие в своем составе суффикс *-ије*. Речь идет не о церковнославянских заимствованиях, но о сербских словах, образованных по церковнославянской словообразовательной модели. Рассматриваемые существительные образуются от глаголов разного типа (совершенных и несовершенных, переходных и непереходных, возвратных и невозвратных) и в большинстве случаев не имеют церковнославянских соответствий. Они распределены в несколько семантических групп: названия метеорологических явлений (*огријаније*, *освиїаније*, *йомеїеније*), названия действий (*ркіїаније*), названия предметов (*склеїаније*). Однако большинство рассматриваемых существительных обозначает абстрактные понятия, связанные с моральной, экзистенциальной и эмоциональной сферами (*йреображеније*, *скаїаније*, *појеченије*). Данные существительные часто используются в выражениях (*у огријаније сунчано*, *йукло му је скаїаније*) и в специфических контекстах, таких как заклинания и проклятия (*онога ми огрејанија*, *на усјеченије му било*). Они занимают особое место в речи, отведенное для выражения экспрессивности. Благодаря суффиксу *-ије* они воспринимаются как маркированные и используются в ситуации, которая требует усиления значения, выраженного немаркированной лексемой.

Ключевые слова: сербский язык, народные говоры, существительные среднего рода, словообразование, церковнославянский суффикс *-ије*.

Marta Ž. Bjeletić
Institute for the Serbian Language of SASA
Etymological Department

CHURCH SLAVONIC WORD-FORMATION ELEMENTS
IN SERBIAN VERNACULARS (THE SUFFIX *-IJE*)

S u m m a r y

This paper deals with Serbian dialectal neuter gender nouns with the suffix *-ije*. The focus is not on the Church Slavonic borrowings, but on the domestic nouns formed according to a Church Slavonic word-formation model. They can be derived from verbs of various types (perfect and imperfect, transitive and intransitive, reflexive and non-reflexive), and in most cases they do not have Church Slavonic counterparts. These nouns are classified into several semantic groups: terms for meteorological phenomena (*ogrijanije, osvitanije, pometenije*), nomina actionis (*rktanije*), terms for realia (*sklepanije*). However, most of them denote abstract concepts related to moral, existential and emotional spheres (*preobraženije, skapanije, pošećenije*). The nouns of this word-formation type are often used in collocations (*u ogrijanije sunčano, puklo mu je skapanije*) and in specific contexts, such as oaths and curses (*onoga mi ogrejanija, na usjećenije mu bilo*). The special function of considered nouns is to emphasize expressiveness. Thanks to the suffix *-ije*, they are perceived as marked and used when the meaning of their unmarked counterparts has to be intensified.

Keywords: Serbian language, vernaculars, neuter gender nouns, word-formation, Church Slavonic suffix *-ije*.